הלכה · משנה תורה · מפרשים · אור שמח · ספר מדע

אור שמח על משנה תורה, הלכות תלמוד תורה

רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אור שמח על משנה תורה, הלכות תלמוד תורה

רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אור-שמח-על-משנה-תורה-הלכות-תלמוד-תורה/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה 38-202611162349v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה ב 4
פרק ג 8
הלכה ב 8
הלכה ג 8
הלכה יג 8
פרק ה 8
הלכה ו 8
פרק ו 9
הלכה י 9
הלכה יד 9
פרק ז 9
הלכה יב 9

פרק א

הלכה ב

א"כ למה נצטוה על בנו כו' להקדים כו' וחייב לשכור מלמד לבנו ללמדו ואינו חייב כו' אלא בחנם.

כאן צ"ל ציון הלכה ג' ולדעתי יתכן דפרשה ראשונה בלשון יחיד נאמרה שהצבור חייבים ללמד בשכר לבני חבריהם ולכן כל קהל מחוייב לקבוע ת"ת בשכר לשכור מלמדים, שכשמדבר אל כלליות האומה מדבר בלשון יחיד משום שהקהל מחוייבים לזה מן התורה ולכן הפליגו בעונש כל עיר שאין בה ת"ת שמחרימין כו' ולא מתקנת יהושע בן גמלא לבד כן נראה.

אעתיק מה שכתבתי בחידושי זה כביר.

ביומא דף י"ט השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת בם, והנה נראה דרבא אזיל אם ק"ש דרבנן ומוקי ודברת בם לד"ת אבל למאי דקי"ל דעל ק"ש קאי אין שייך זה לדרוש בם ולא בדברים בטלים. ונראה לי לבאר דבאמת כל המצוות המה שווים לפחות שבפחותים, ולמשה רבינו ע"ה. דתורה אחת יהיה לכם כתיב, וחיוב המצוה גבול יש לה כמו נטילת אתרוג בנינוע בעלמא יצא. רק המדקדקים נושאין אותו כל היום וכיו"ב ולכך לא כתבה התורה מדות רק ברמז, דלמשל מדת הנקמה, כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר, ומלך שמחל כו' ולכך אין זה חוק בפרט, שווה לכלל הישראלי, רק כל אחד לפי ערכו, רק נקימה דממון זה שווה לכולם, וכן בגאוה וכי"ב וכן לפנים משורת הדין ובקור חולים וקבורה וכו' והדברים ארוכים בספרי המחקר. ונמצא מצוות ת"ת אשר בוודאי אם יבקש האדם טרף ומזון, בכ"ז אינו נחשב למפריע מצוות ת"ת ואספת דגנך כתיב, וכן למשל אדם חלוש המזג, וכן כל אחד לפי ההכרחיות שלפי הרגלו, וכן לפי טוהר נפשו של אדם, כי אינו דומה בחיוב ת"ת האיש אשר נפשו מרגשת בשכלה הזך ונקשרה בעבותות אהבה לתלמוד תורה, לאיש אשר כוחות נפשו נרפים ועצלים, לכן איך היה מחוק הבורא לחוק חיוב ת"ת לכל ישראל ונתן תורת כ"א בידו, ואין לאל יד האנושי ליתן המדה האמיתית לזה, לכן באו חכמים ופירשו לנו גדר מרכזן האמיתי של ת"ת, ק"ש בשחרית, ק"ש בערבית קיים והגית בה יומם ולילה, כיון שלומד קבלת המצווה ואזהרתה בשחרית ובערבית, כבר קיים מצוותה, אולם יתר מזה, הוא בכללי המצוות אשר נבדלו ונפרדו בזה, כל איש לפי ערכו ומהותו והיא כמו הסר מן המדות המגונות אשר נפרדו זה מזה, ובוודאי צריך להתעצם בה האדם בכל יכלתו, כי כפלה התורה הרבה פעמים ענין למודה, וצריך האדם להלהיב נפשו לשקוד על דלתותיה כאשר הרבו

לדבר בזה הספרים הקדושים, ולכן אמר והזהרת אתהם את החוקים ואת התורות ודבר השווה לכולם והודעת כו' ילכו בה ואת כו' אשר יעשון שבזה אינו שוה רק כל אחד לפי מה שהוא אדם ולכך אמרו בנדרים דף ח' המת"חא קמ"ל כיון דאי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית משום הכי חייל שבועה עליה שזה מה שמחוייב ללמוד בכל כוחו, אינו מן החוקים הכוללים סוג הישראלי ואין זה מצווה פרטית ולכך חייל שבועה עלה כמו בשבועה שלא אתכבד בקלון חבירו וכי"ב, ואין נוח לי מה שלמד הר"ן שם מהא דדבר דאתיא מדרשא חייל שבועה עלה וכמו חצי שיעור אשר זה פרטי החוקים המצווים ע"ז כל בני ישראל בלי הבדל כלל והבן ודוק.

ובזה יבואר לנו עוד דבר נכון דזה אם יש מצוה לקיים מבטלין ת"ת כמו לאכול מצה לנטול לולב אפילו לרשב"י (עיין ירושלמי שבת) וכן לקבוע מזוזה ולעשות ציצית אבל להכניס עצמו לחיוב מצוה ת"ת עדיף, דבאמת לימוד הת"ת שוה לכולם, וכל מצוותיה של תורה אינן שווין לדבר אחד מדבריה, ומ"מ מבטלין למצות אלו, דאילו חוקים כוללים כל עם ישראל בחובה אחת, מן משה רבינו ע"ה עד הפחות בעם, ומבטלין אותה לחוקים הכוללים אבל להכניס עצמו לחיובה בוודאי מצות ת"ת עדיף דהיא חביבה על הקב"ה ביותר. וז"ב. [ודע דמצוות ת"ת הוא מן קרא דושננתם וכמה פסוקים דאילו פסוק והגית בו יומם ולילה הוא בדברי קבלה] ומדברי רבינו נראה, דהך דקרא ק"ש שחרית וערבית לאו דווקא ק"ש, רק הגדר הוא קביעת זמן ביום ובלילה וזה לשונו ואפילו עני כו' כו' חייב לקבוע זמן ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה עכ"ל ולשמואל פירשה התורה בעצמה גדר החיוב האמיתי המתיחס לכל בלי הבדל, ודברת בם בשכבך ובקומך בד"ת כתיב. ולענ"ד נראה, דאף למ"ד מצוות אינן צריכין כוונה מ"מ בעי שיהיה יודע בעת קריאתו שמע שזהו דברי תורה ויוצא בה ידי חובת למודה, ולכה"פ מה שלומד דברי תורה צריך לדעת ולכך אמר רבא מנחות צ"ט [אף דסובר מצוות אין צריכות כוונה] מצווה למידענהו לע"ה שבזה ידעו שלומדים ד"ת, ולענין לצאת בה ידי חובת ת"ת נראה ברור דצריך מן התורה לאמר כל הפרשה של ק"ש [אף דלענין ק"ש סגי בפסוק אחד לדעת רבים ועיין חינוך] דצריך לאמר חיוב דיני ת"ת ואזהרת למודה ובפסוק ראשון לא סגי רק לענין ק"ש, דהוא קבלת עול מלכות שמים סגי בפסוק אחד מה"ת.

ובחידושי למסכת סוכה עמדתי לתמוה לשיטת רש"י דהולכי לדבר מצוה ללמוד תורה פטורים מן המצוה מחיוב סוכה הא אמרו מי לא מודה רשב"י דמפסיקין ת"ת לעשות סוכה וליטול לולב ולית לי' הלומד על מנת שלא לעשות נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו, ונחה דעתי מדברי הר"י מקורביל בתוספות כתובות דף י"ז ע"א דפירשו דשמוש

ת"ח גדולה מת"ת. ושמוש פירושו הוא הבנת טעמי המשנה וסברתו הנקרא בשם גמרא, וזה לשון רש"י ברכות מ"ז. איזה ע"ה שלא שמש ת"ח הוא הגמרא התלוי בסברא שהיו נותנים לדברי משנה טעם והיו מתאספין ועוסקין יחד והיא דרך הגמרא כו' והולכין ללמוד תורה זה שמוש ת"ח.

ומה נעים לפ"ז דברי הירושלמי דקאמר רשב"י ורבנן, פליגי אם מפסיקין (מי שתורתו אומנתו) לק"ש, דבברכות תנא יתר מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה מכלל דמעיקרא עדיף, רשב"י כדעתיה, דמשנה עדיפא מגמרא, א"כ בזמנה הוה כמשנה, אבל רבנן סברי מקרא כמשנה, א"כ בזמנו עדיף יותר ממשנה ע"כ, ולפ"ז הא גמרא עדיף טפי וא"כ ק"ש דמיא לגמרא ואין מפסיקין ודו"ק. ובזה יתפרש לן גמרא דמנחות צ"ט דר"י משום רשב"י סבר ואסור לאומרן בפני עם הארץ ורבא סבר מצווה לאומרו דצ"ע איך יפלוג רבא על תנא, אך לפי"ז ניחא לפמ"ש בחידושי ליומא, דרבא סבר דצריך כוונה לצאת בה ידי ת"ת עי"ש. וא"כ בהא פליגי אם נימא דק"ש הויא שינון, א"כ הוה כשאר מצוות וא"צ כוונה, ולכך רשב"י סבר דק"ש הויא שינון לכך אסור למודעינהו, אבל רבא סבר דמבטלין לק"ש כר"י וא"כ דמיא לכל הני מצוות ובזה מקיים ג"כ עלה הך דוהגית בה יומם ולילה, וא"כ כיון שמצוה היא בעצמותה לצאת בה ידי חובת מצווה אחרת צריך כוונה [וכזה כתב הר"ן בר"ש ותוספות ברכות גבי נתכוון אדעתא דחמרא ובריך אשיכרא עיי"ש ודו"ק] והוה דוגמא להאי דאמר ריש זבחים השוחט לשם עולה כו' לשם חולין כו' מ"ט דאתיא בה מינה ומחריב בה כו' ה"נ הכוונה בה לצאת ידי חובת ק"ש, מגרע כח הת"ת בה ובעי כוונה ודו"ק.

ונראה דהמכילתא דסברה דקורא בתורה פטור מתפילין סברה דתפילין כתוב למען תהיה תורת ד' בפיך אלמא דעיקר מצוותה הוא בגדר שנון ולכך מי שתורתו אומנתו פטור מתפילין ויעוין דברי הגר"א בזה דברי נועם ולפ"ז מבטלין תפילין עבור מצוה פרטיית לכן תני בירושלמי סוף מגילה מזוזה שבלתה אין עושין תפילין שבלו עושין מזוזה שמעלין בקודש כו' אולם תלמודא דילן סברה מזוזה שבלתה עושין תפילין שבלו אין עושין מזוזה במנחות דף ל"ב ע"א לכן סברה דתפילין הוי מצוה פרטיית ולכן חייבין אף אם עוסק בתורה ותורתו אומנתו וקדוש יותר ממזוזה וקודם לקנותה אם אין לו רק כדי אחת מהן יעוי"ש. ומה מיושב לפ"ז הא דאמר בירושלמי שבת פרק שמונה שרצים עור של עוף כותבין עליו מזוזה משום דמזוזה קדוש טפי קמ"ל רבותא ובבבלי שם אמר רב הונא שבת דף ק"ח ע"א כותבין תפילין ע"ג עור של עוף טהור דרב הונא לטעמיה בירושלמי מגילה, סבר כבבלי דתפילין קדוש יותר קמ"ל רבותא.

ועל פי דברינו אלה ראינו לפרש שמועה דריש המוצא תפילין דשקיל וטרי לר' מאיר ור' יודא דסברי דתפילין הוו מצוה שלא הזמן גרמא, ושבת ולילה זמן תפילין. ותמוה טובא אטו מי לא מודו דכולהו נשי דעלמא לא היו מניחין תפילין לבד מיכל בת שאול, ועוד דא"כ מאי פריך הגמרא בברכות פטורות מן התפילין פשיטא, ועוד נתקשו בתוספות עיין עליהם והענין בכולו פליאה!.

לכן לדעתי נראה עפ"י מה שבארתי לעיל בפלוגתא דבבלי וירושלמי אם תפילין הוי שנון וכמו קריאת שמע לרשב"י בירושלמי ריש ברכות, וכל עסק תפילין הוא להזכיר בני האדם להגות בתורה, ולפ"ז העוסק בתורה פטור מן התפילין כמבואר במכילתא, או דזה מצוה ככל מצוות דעלמא, וניחזי מצד המושכל אם הוא שנון להזכיר ולהעיר לבות בני אדם לתורה, היתכן שבלילה יהא פטור מן התפילין, הלא אין רנה של תורה אלא בלילה, ולא איברי לילה אלא לגירסא ומכש"כ שבת ויו"ט שלא נתנו שבתות אלא לעסוק בהן בד"ת [ירושלמי סוף אלו קשרים] ועוד דדריש הגמרא בקדושין ל"ה הא דכתיב למען תהיה תורת ד' בפיך, היינו להקיש כל מצוות שבתורה לתפילין, מה תפילין מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות אף כל מצות עשה שהזמן גרמא, אבל למאן דסבר דתפילין הוי מ"ע שלא הזמן גרמא א"כ ע"כ הך למען תהיה תורת ד' בפיך, היינו לומר דכל עקרו של תפילין אינו רק כדי לעסוק בד"ת ולכך העוסק בתורה פטור מן התפילין כהמכילתא, וא"כ תו איכא למיפטר נשים מתפילין מהך דיליף הירושלמי ומכילתא למען תהיה תורת ד' בפיך, נשים דפטירי מתורה פטירי מתפילין דעקרו אינו רק שנון והוי כתלמוד תורה, וזה ברור דלפירוש דמעכבין את הנשים מלעשות מצוות דפטורות ומ"ד אין נשים סומכות רשות היינו משום בל תוסיף זהו רק במצוות אבל בת"ת ודאי דלא שייך בל תוסיף, וכיון דסבר דהוי רק שנון ולמען תהיה תורת ד' בפיך וא"כ ודאי דנשים רשות אף אם מוחין בנשים מלעשות מצוות דפטורות וא"כ שפיר מוכיח הגמרא דר' מאיר ור' יהודה סברי דלאו מ"ע שהזמן גרמא וא"כ הך למען תהיה תורת ד' בפיך היינו דזה שנון ועקרו רק משום תורה, א"כ נשים רשות ורשות בידם להניח תפילין והוי להו תכשיט ומותרין להכניס זוג זוג, אבל לא מחייבי נשים בתפילין לשום תנא וזה נכון.

שוב מצאתי מפורש כדברי במדרש שוחר טוב מזמור א' כי אם בתורת ד' חפצו ר' אליעזר אומר אמרו ישראל לפני הקב"ה ריבונו של עולם רוצין אנו ליגע בתורה יום ולילה, אבל אין לנו פנאי, א"ל הקב"ה קיימו מצות תפילין ומעלה אני עליכם כאילו אתם יגעים בתורה יומם ולילה כו' ר' יהושע אמר מה שאמר ר' אליעזר אינו אלא פרט ללילות שאין מצוות תפילין מתקיימת אלא ביום שנאמר ושמרת את החוקה הזאת כו' מימים

ימימה א"ל ר' אליעזר ומה את מתקיימת ובתורתו יהגה יומם ולילה, א"ל ר' יהושע זו ק"ש שאדם קורא אותה שחרית וערבית מעלה עליו הקב"ה כאילו יגע בתורתו יומם ולילה, הרי מפורש דלמאן דאמר דתפילין הוי שנון אי אפשר לומר שאינה נוהגת בלילה, כיון דתלמוד תורה ביום ובלילה וכמו שביארנו בס"ד ובזו פליגי אם תפילין הוי שנון והעוסק בתורה פטור מן התפילין וזו סברת ר' אליעזר, ור' יהושע סבר דזו הוי מצוה בפני עצמה, והענין ארוך ומבואר במקומות שונים בס"ד בחידושי ודו"ק היטב.

פרק ג

הלכה ב

שנאמר יקרה היא מפנינים.

נ"ב הכתיב מפניים לכן דרש לפני ולפנים.

הלכה ג

אין לך מצוה כו'.

במגדל עוז. בפ"ק דפאה ירושלמי.

נ"ב אפילו כל מצוותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה עיי"ש.

הלכה יג

אמרו חכמים אין רנה של תורה כו'.

נ"ב מדרש שיר השירים בפסוק ראשו כתם פז עיי"ש שרשב"ל הודה לר' יו"ח ושכינה שורה כנגדו שנאמר שפכי לבך נוכח פני ד' תמיד ל"ב.

פרק ה

הלכה ו

ולא ישב כו' עד שיאמר לו שב.

נ"ב עיין כסף משנה וכן ירושלמי פ"ק דכתובות הלכה א' עיי"ש.

או עד שיטול רשות כו'.

נ"ב עבודה זרה דף י"ט רבי נתתי רשות לעמוד עיי"ש.

פרק ו

הלכה י

מניחים אותו למכור תחלה.

נ"ב ספרי דברים ט"ו ראשיכם במקח ראשיכם במכר ותוספתא מגילה פ"ד משא ומתן כו'.

הלכה יד

המחלל יו"ט שני של גליות אעפ"י שהוא מנהג.

פירוש השתא דבקיאין בקביעא דירחא יעוין הלכות יו"ט פרק ו' הלכה י"ד וזה נפיק ליה מהך דפסחים גבי אזיל מבי רב כו' ביו"ט שני של עצרת ובעצרת חתוכה היא יעוין פ"ג מהלכות קדוש החודש הלכה י"ב ובמפרש ובירושלמי שם.

בכסף משנה. כתב הרמ"ך. ובלבד כו' ת"ח.

נ"ב יעוין שו"ת רד"ך בזה בבית כב אות ד' במרובה מעשה באדם אחד וזה טעות שכתוב בחסיד אחד.

כתב בקונדריסין, כו' או ג"ש לעקור דבר מה"ת כו'.

נ"ב בדרך ארץ רבה, לעקור דבר מה"ת ושם או ששואל דבר שאי אפשר, והוא בהקומץ רבה ל"ז. גבי פלימו בעא מרב מי שיש לו שני ראשים כו'.

פרק ז

הלכה יב

עד פרסה כו' לא מצא מתירים לו כו' לא מצא כו' אפילו שלשה.

נ"ב כל זה היה כן בגירסת שאלתות דרב האי גאון פרשת מקץ עיי"ש, וכן היה גירסת רבינו ודלא ככסף משנה: